

Кучерява Алла Павлівна,
курсант Прикарпатського факультету
(м. Івано-Франківськ) Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник: старший викладач
кафедри кримінально-правових дисциплін
та оперативно-розшукової діяльності
Прикарпатського факультету (м. Івано-
Франківськ) Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук *Данченко Катерина Михайлівна*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОНЯТТЯ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ТА ЖЕРТВИ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ

Анотація. Стаття присвячена проблемним питанням щодо осіб які вчинили злочин та осіб які є потерпілими від злочину. Однією з головних проблем вивчення особи злочинця та жертви є проблема співвідношення соціального і біологічного. Вона дискутується протягом усього розвитку науки кримінології і має принципово практичне та правове значення. Від її вирішення багато в чому залежать пояснення причин злочинності й визначення головних напрямів боротьби з нею, однак у науці кримінології ця проблема вирішується по-різному. Дослідження взаємовідносин жертви й злочинця та їх вплив на виникнення, розвиток і наслідки злочину потребує більш ґрунтовного вивчення суб'єктів цих відносин – жертви (потерпілого) та злочинця.

Summary. The article addresses the problematic issues of perpetrators and perpetrators of crime. One of the main problems in studying the identity of the offender and the victim is the problem of the relationship between social and biological. It is discussed throughout the development of the science of criminology and is of fundamental practical and legal importance. Revealing this, in many ways, is being closed, crime is the main attack that fights it, and it is difficult to work criminologically in research. Investigation of realized victims and perpetrators and their people at occurrence, using and experiencing the crime, requires a large soil that is relevant – the victim (the victim) and the perpetrator.

Ключові слова: кримінологія, особа злочинця, жертва злочину, віктимологія, латентність.

Останнім часом у центрі уваги багатьох науковців поряд з поняттями «особа злочинця» у кримінології або «суб'єкт злочину» у кримінальному праві перебувають такі дефініції, як «жертва злочину» або «потерпілий». Дослідженню особи потерпілого у кримінології приділили увагу Джужа О.М., Бурлаков Б.М., Кропачев Н.М та ін.

Проблему особи злочинця відносять до передових і вважають однією з центральних проблем усіх наук кримінального профілю і, у першу чергу, кримінології. Про особу злочинця йдеться в тих випадках, коли людина скоїла злочин і стала суб'єктом злочину. Особа злочинця поєднує в собі соціологічне й юридичне поняття злочинця. Отже, особа злочинця це – сукупність соціально значущих властивостей, ознак, зв'язків і відносин, які характеризують людину, винну в порушенні норм кримінального закону [1, с. 15].

Слід також пам'ятати, що термін «особа злочинця» виник на певному етапі розвитку кримінології як сукупність впорядкованих, систематизованих знань, що описують і роз'яснюють існування, розвиток, особливості тих, хто вчинив злочин. Кримінологічна характеристика особи теж нерозривно пов'язана із злочином, який вона вчинила. Однак кримінологію більше цікавить генезис особи злочинця, тобто процес її становлення і розвитку, а також чинники її формування. Цей інтерес зникає, коли особа перестає бути орієнтованою антисоціально. Отже, криміногенні властивості, які характеризують особу злочинця, існують до злочину й обумовлюють його вчинення, але визнання конкретної особи злочинцем можливе лише після і у зв'язку із вчиненням нею злочину [1, с. 18].

У вітчизняній кримінології поняття особи злочинця трактується по-різному. В одних випадках під ним розуміють особу, яка винно вчинила суспільно небезпечне діяння, заборонене кримінальним законом. В інших – робиться акцент на якісній відмінності особи злочинця від незлочинця. При цьому наголошується, що антисуспільна спрямованість особи виявляється в її аморальних вчинках, дисциплінарних, адміністративних та інших правопорушеннях, які ще не набули злочинного характеру, але при безкарності дедалі більше набирають кримінальних рис і вказують на реальну можливість учинення даною особою злочину [2, с. 75].

У кримінологічних дослідженнях минулого, головна увага вивченню характерним ознакам «особи злочинця», а жертва злочину розглядалася лише як учасник кримінального процесу, що називається «потерпіла особа». Але взаємозв'язок злочинця та потерпілого має важливе кримінологічне значення. Для того, щоб об'єктивно дослідити механізм конкретного злочину необхідно вивчати не тільки злочинця, а й жертву. Нерідко приводом злочинного посягання та умовою, що полегшує його вчинення, може бути й поведінка потерпілої особи. Таку поведінку у кримінології називають віктимною, а розділ кримінології, що вивчає пов'язані з цим проблеми, – віктимологією. Здатність особи стати потерпілою (жертвою) злочину отримала назву віктимність. Якщо розглядати цю тему детально, можна віділити предмет віктимології це - жертва злочину, відносини, що пов'язують

жертву злочину та злочинця та ситуації, які передують злочину [2, с. 87].

У соціально-педагогічній науці прийнято розглядати три види жертв несприятливих умов соціалізації: **реальні, потенційні та латентні**.

До **реальних** відносять тих, хто знаходяться під опікою держави та громадських організацій. Значну частину їх складають інваліди та люди з психосоматичними дефектами і відхиленнями [2, с. 89].

З-поміж **потенційних** жертв виділяються особи з акцентуаціями характеру, напруженим психічним станом. Найчастіше вони зустрічаються серед дітей та підлітків, які народилися у неблагополучних сім'ях, з-поміж мігрантів, метисів, представників інонаціональних груп у місцях компактного проживання іншого етносу.

Латентна жертва – це особа, що реально постраждала від злочину, але з якихось причин цей факт залишився невідомим для офіційного обліку. Тож латентними жертвами є і ті потерпілі, котрим закон надав право вибору – повідомляти чи не повідомляти про злочин, який стався (справи приватного обвинувачення) [3, с. 137].

Отже, проблема потерпілого виникла давно. Її витoki беруть початок із звичаєвого права. Варто зазначити, що стародавні законодавці часто приділяли проблемі потерпілого набагато більше уваги, ніж правові системи та юриспруденція на значно пізніших етапах розвитку людського суспільства. Важливо також розрізняти випадки, коли статус потерпілого особа приписує собі без достатніх на те підстав і, навпаки, коли він їй нав'язується. Роль жертви може бути реальною та уявною (мається на увазі її самооцінка). Принципове значення має і виділення персоніфікованих та колективних ролей. Хоча віктимологія, переважно, вивчає конкретні жертви, але не варто забувати, що нерідко саме від групової поведінки залежить процес перетворення на жертву як групи осіб, так і окремих її членів [3, с. 137].

Значення класифікації та типології жертв злочинів полягає в тому, що розподіл жертв за певними ознаками тісно пов'язаний з вирішенням практичних завдань боротьби зі злочинністю, оскільки полегшує діяльність правоохоронних органів щодо виявлення потенційних жертв і проведення з ними індивідуальної профілактичної роботи.

Отже, можемо підсумувати, що особливістю відносин між злочинцем та жертвою при вчиненні злочину є те, що вони виникають і розвиваються за ініціативою правопорушника і при пасивній ролі потерпілого. Пасивна роль жертви пов'язана з її особистісними властивостями і виражається в її поведінці. Саме прагнення бути в

центрі уваги, мрійливість, звеличення себе в сукупності з безтурботною, самовпевненою та неухважною поведінкою полегшують злочинцю вибір потенційної жертви. Тому слід переходити від традиційного підходу до проблеми запобігання злочинам як проблеми прямої дії не тільки на злочинців, але і на потенційних та реальних жертв. Однією з важливих умов зниження рівня віктимності потенційних жертв є їх правове навчання. Знання законів, регулюючих цивільні, кримінально-правові, господарські відносини, дозволить їм уникнути нелегкої долі жертви злочину. Таким чином, індивідуальна віктимологічна профілактика володіє резервними можливостями для попередження корисливих злочинів проти власності громадян і разом із застосуванням вищезазначених заходів та за допомогою розробки і реалізації конкретних рекомендацій щодо виявлення потенційних жертв, прогнозування їх віктимної поведінки і зниження потенційної віктимності є ефективним важелем у віктимологічній профілактиці загалом [3, с. 147].

Список використаних джерел

1. Присяжнюк Т. І. . Інститут потерпілого у кримінальному праві України : навч. посіб. Київ, Ін-т держави і права, 2016, 15–18 с.
2. Черніков Е. Потерпілий як ознака складу злочину, передбаченого статтею 140 Кримінального кодексу України (невиконання або неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником). Вісн. Нац. акад. прокуратури України. 2015, № 3. 75–89 с.
3. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину у кримінальному праві : навч. посіб. Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків, 2017. 137–147 с.

Кушнірьов Віталій Миколайович,

аспірант докторантури та ад'юнктури
Національної академії внутрішніх справ

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Анотація. У статті проаналізовано історичні передумови виникнення процесуальних строків кримінального провадження. Автором доведено, що поняття процесуальних строків і їх розумність має давні історичні корені. Обґрунтовано, що процесуальні строки кримінального провадження більш конкретизовано були закріплені в Кримінально-процесуальному кодексі УРСР 1960 р., в якому було